

МОНІТОРИНГ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

FINANCIAL SAFETY MONITORING OF THE STATE: INFORMATION-COMMUNICATION SUPPORT

У статті розглянуто зміст фінансової безпеки держави. Досліджено сутність моніторингу фінансової безпеки держави та етапи його здійснення. Визначено сутність інформаційно-комунікаційного забезпечення моніторингу фінансової безпеки. Означено джерела інформації для його реалізації та інформаційні потоки, які вони утворюють. Оцінено, проаналізовано інтегральний рівень фінансової безпеки України та її складових.

Ключові слова: моніторинг, фінансова безпека, складові фінансової безпеки, інформаційно-комунікаційне забезпечення, етапи моніторингу.

В статье рассмотрено содержание финансовой безопасности государства. Исследованы сущность мониторинга финансовой безопасности государства и этапы его осуществления. Определена сущность информационно-коммуникационного обеспечения мониторинга финансовой безопасности.

Определены источники информации для его реализации и информационные потоки, которые они образуют. Оценен, проанализирован интегральный уровень финансовой безопасности Украины и ее составляющих.

Ключевые слова: мониторинг, финансовая безопасность, составляющие финансовой безопасности, информационно-коммуникационное обеспечение, этапы мониторинга.

The article deals with the definition of a states' financial safety. The essence of financial safety monitoring and its stages are investigated. The idea of the information and communication support for the financial safety monitoring is determined. The sources of information for its implementation and the information flows that they form are considered. The integral level of Ukraine's financial safety and its components has been evaluated and analyzed.

Key words: monitoring, financial safety, components of financial SAFETY, information and communication support, stages of monitoring.

УДК 336

Лелюк С.В.

к.е.н., доцент кафедри фінансів
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси в економіці України та геополітична нестабільність роблять доцільним вивчення перспектив функціонування держави з точки зору ефективності використання фінансових ресурсів. Ємність та динамічність фінансової безпеки актуалізують необхідність реалізації ретельного моніторингу фінансової системи України [9] та вивчення проблем, сформованих в умовах трансформації вітчизняної економіки [8], регіоналізації та глобалізації світового економічного простору, інтернаціоналізації фінансових потоків тощо. Означені питання зумовлюють зростання інтересу до інструментів забезпечення фінансової безпеки держави та її моніторинг. Посилення ролі інформації в умовах глобалізаційних перетворень сприяє підтримці прийняття оперативних та обґрунтованих управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам фінансової безпеки держави присвячені роботи таких науковців, як О.В. Ареф'єва, О.І. Барановський, О.С. Власюк, М.І. Виклюк, Б.В. Губський, Л.С. Гур'янова, В.В. Непомнящий, М.М. Єрмошенко, С.В. Капітула, Ю.Г. Кім, О.М. Колодієв, А.В. Середіна, Т.Г. Кубах, Т.Б. Кузенко, Т.О. Луцик-Дубова, І.Б. Медведєва, М.Ю. Погосова, В.В. Миرون, В.І. Петько, О.А. Музика-Стефанчук, Н.В. Наконечна, В.І. Мунтіян, В.К. Сенчагова, А.І. Сухоруков, А.О. Цвілій-Букланова, В.Т. Шлемко.

Особливості моніторингу фінансової безпеки висвітлені в працях В.О. Ареф'єва, К.С. Горячевої, О.М. Дурневої, І.В. Журавльової, А.Б. Миколайчук,

А.М. Новака, В.В. Каркавчука, Г.П. Коца, Ю.В. Лаврової, І.Б. Медведєвої, С.В. Мішиної, О.Л. Плас-туна, В.О. Паначевого, А.А. Фелюста та інших науковців.

Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій, їх широке застосування в різних сферах життєдіяльності особистості, суспільства та держави є одними з найважливіших інструментів сталого розвитку, що сприяють підвищенню рівня економічного, соціального, культурного, технологічного розвитку країни [2]. Проте питання моніторингу фінансової безпеки держави загалом та його інформаційно-комунікаційного забезпечення зокрема потребують подальшого розвитку.

Постановка завдання. Метою дослідження є систематизація та узагальнення аспектів моніторингу фінансової безпеки держави в розрізі його інформаційно-комунікаційного забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питанням фінансової безпеки держави відводиться чільне місце серед широкого кола проблем економічної безпеки України [7], адже фінансова система країни формується паралельно з трансформаційними процесами в економіці та системі державного управління, формується під впливом потужних зовнішньоекономічних факторів [10].

Аналіз змісту фінансової безпеки держави проведено за різними нормативно-правовими актами України, у яких його висвітлено. До них належать Методика розрахунку рівня економічної безпеки України (ухвалена 2 березня 2007 р.) [5] та Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня

економічної безпеки України (затверджені 29 жовтня 2013 р.) [6].

Фінансова безпека держави, згідно з положеннями Методичних рекомендацій щодо розрахунку економічної безпеки України, затверджених Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 р. № 1277 [6], є станом фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни. В Методиці 2007 р. [5] фінансова безпека ототожнювалась з таким станом бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх та зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.

Таким чином, цілі фінансової безпеки держави, відзначені в редакції Методики 2007 р., стали її змістом згідно з редакцією 2013 р.

Відповідно до Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері [1] стан фінансової безпеки залежить від явищ та чинників як внутрішньої, так і зовнішньої фінансово-кредитної політики держави, політичної ситуації, що склалася в країні, досконалості законодавчого забезпечення функціонування фінансової системи, а також міжнародних зобов'язань держави. Класифікація явищ та чинників, що приводять до створення загроз фінансовій безпеці держави, наведена на рис. 1.

Моніторинг фінансової безпеки є складовою її системи управління, що забезпечує збір інформації, спостереження, оцінювання, аналіз, контроль, порівняння та прогнозування рівня фінансової безпеки на основі дослідження внутрішнього та зовнішнього середовища, що є інформаційним підґрунтям прийняття управлінських рішень [3].

Етапами реалізації моніторингу фінансової безпеки є [4] ідентифікація об'єктів моніторингу, визначення складових фінансової безпеки та їх часткових показників, формування інформаційної бази дослідження, розрахунок часткових, узагальнюючих та

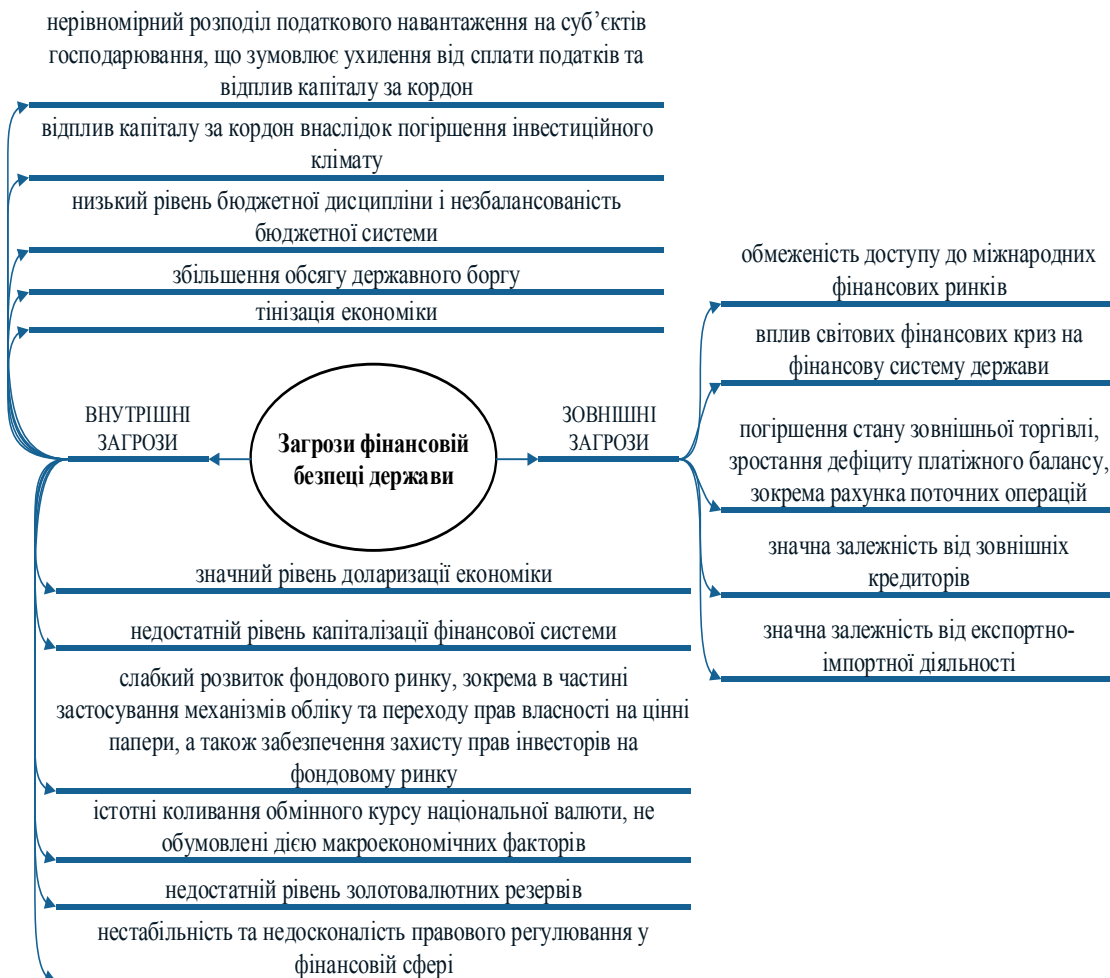

Рис. 1. Класифікація джерел загроз фінансовій безпеці держави

Джерело: сформовано за джерелом [1]

інтегральних показників за складовими фінансової безпеки, ідентифікація та оцінювання ризиків, виявлення факторів, що впливають на фінансову безпеку, прогнозування рівня фінансової безпеки.

Організація моніторингу передбачає обґрунтування переліку процесів (робіт), реалізація яких є необхідною для дослідження рівня фінансової безпеки держави.

Комунікація посідає одне з центральних місць у структурі економічної системи (держави, регіону, підприємства). Водночас масштаби функціонування елементів останньої повністю визначаються засобами комунікації.

Органи державного управління координують інформаційно-аналітичну діяльність, створюють інформаційні ресурси загального користування, забезпечують інформаційну безпеку, здійснюють інформаційний обмін [2].

Інформаційне забезпечення моніторингу дає змогу провести узагальнення інформації щодо стану окремих складових фінансової безпеки та сформувати сукупність даних, що їх характеризують.

Обмін інформаційними потоками відбувається в межах організаційної структури, що визначає функції та обов'язки суб'єктів моніторингу. Інформаційні потоки прямо залежать від цілей рішень, що приймаються, та показників роботи суб'єктів забезпечення фінансової безпеки.

Таким чином, інформаційно-комунікаційне забезпечення процесу моніторингу формує взаємопов'язану сукупність знань про вплив зовнішніх та внутрішніх чинників на рівень фінансової безпеки держави.

Під інформаційно-комунікаційним забезпеченням моніторингу також розуміється нормативно-правове та наукове забезпечення цього процесу.

Ефективність інформаційно-комунікаційного забезпечення залежить від якісного змісту та кількісних потреб в інформації, що циркулює між органами державної влади в процесі моніторингу фінансової безпеки. До суб'єктів державної влади та контролюючих органів, що здійснюють обмін інформаційними потоками в перебігу моніторингу фінансової безпеки, належать Рахункова палата України, Державна фінансова інспекція України (Державна аудиторська служба України), Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України (Служба з питань економічної, соціальної та енергетичної безпеки), Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (Відділ з питань економічної безпеки, детінізації економіки та статистики Департаменту економічної стратегії та макроекономічного прогнозування) та інші центральні органи виконавчої влади, Національний банк України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, Служба Безпеки України, громадяни України та їх об'єднання.

Вирішення питань використання якісного інформаційно-комунікаційного забезпечення в системі моніторингу полягає у створенні та застосуванні розширеного переліку інформаційних джерел для дослідження проблем фінансової безпеки держави.

Отже, головною метою інформаційно-комунікаційного забезпечення є одержання вторинної обробленої інформації, яка є основою для прийняття управлінських рішень щодо підвищення рівня фінансової безпеки в процесі її моніторингу.

Джерела інформації для моніторингу фінансової безпеки України зарегламентовані в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (Наказ Мінекономрозвитку України від 29 жовтня 2013 р. № 1277) [6]. Так, найбільш затребуваними постачальниками інформації в системі моніторингу фінансової безпеки держави є Національний банк, Державна служба статистики та Міністерство фінансів України (табл. 1).

Дослідження сучасної динаміки фінансової безпеки держави було виконано з використанням методичного підходу до її оцінювання, що висвітлено в Методичних рекомендаціях Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [6]. Послідовність реалізації означеного підходу наведена на рис. 2.

Система показників, що використана для оцінювання фінансової безпеки України в системі її моніторингу, наведена в табл. 2. Нормування та оцінювання представлених індикаторів для кожної складової фінансової безпеки держави здійснено відповідно до рекомендацій [6].

Результати обчислення значень показників та інтегральних індексів за кожним сектором фінансової безпеки держави та їх динаміка представлені на рис. 3.

В тенденціях зміни рівня фінансової безпеки та її складових немає чітко вираженої закономірності. Всі показники засвідчили погіршення рівня фінансової безпеки України на початок 2017 р. порівняно з початком 2006 р.

Зміна рівня валютної складової відображає загальну тенденцію коливань інтегрального рівня фінансової безпеки держави протягом всього досліджуваного періоду.

За результатами моніторингу фінансової безпеки України можна зробити висновок, що її інтегральний рівень на кінець досліджуваного періоду (2016 р.) склав майже 54% значення цього показника на початок періоду (2005 р.) та опустився нижче рівня кризових 2009–2010 рр.

У 2008–2013 рр. стабільною та досить високою стає динаміка грошово-кредитної безпеки на фоні її коливань 2005–2007 рр. Максимально можливого значення досягає її рівень у 2014 р. (0,8) та 2016 р. (0,77). Означені тенденції корелюють зі

зміною значень показника рівня середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім НБУ) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін (у відсоткових пунктах).

Чітка тенденція до погіршення через зниження рівня протягом усього досліджуваного періоду простежується для боргової безпеки. Протягом 2014–2016 рр. її рівень коливається від 0,24 до 0,25. Спад у 2015 р. індексу боргової безпеки до 0,24 майже досяг рівня банківської (0,15), валютної безпеки (0,28), становлячи лише 28,1% від позначки, досягнутої у 2005 р., яка складала 0,87. Також низькі значення фінансової безпеки отримано у 2009 і 2010 рр. з показниками 0,45 та 0,43 відповідно.

Окрім вивчення динаміки фінансової безпеки України, актуальним стає аналіз внутрішніх загроз її стану та визначення впливу факторів зовнішнього оточення. Фундаментальним фактором

фінансової безпеки держави є макроекономічна ситуація. За сучасних економічних умов фінансова безпека держави може гарантуватися лише наявністю конкурентоспроможної економіки. Саме на вивчення означеного кола питань мають бути спрямовані подальші наукові пошуки.

Висновки з проведеного дослідження. В результаті проведених досліджень визначено зміст понять фінансової безпеки держави, моніторингу фінансової безпеки та його інформаційно-комунікаційного забезпечення. Виявлено джерела інформаційних потоків для реалізації моніторингу фінансової безпеки України та суб'єктів державної влади, що їх формують. Реалізовано інструменти оцінювання та аналізування в системі моніторингу стосовно фінансової безпеки України протягом 2005–2016 рр. Перспективою подальших досліджень є реалізація подальших етапів моніторингу щодо ідентифікації факторів впливу на рівень фінансової безпеки держави.

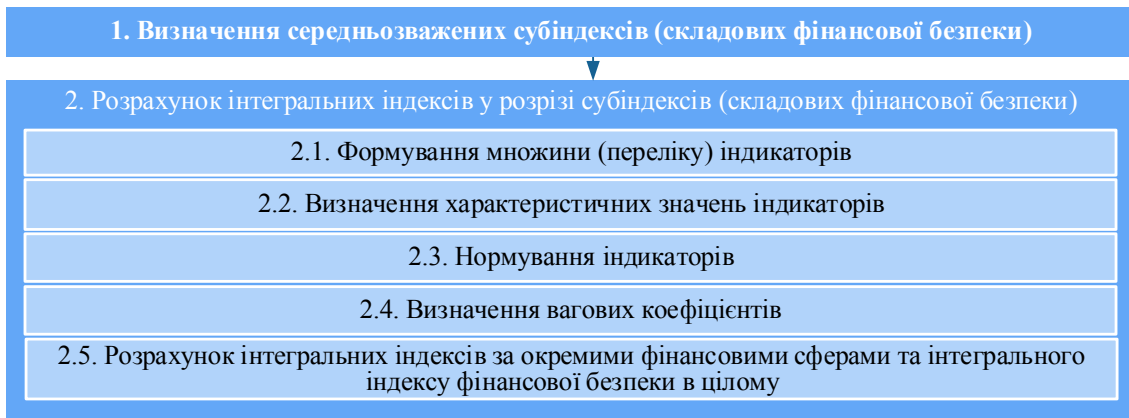

Рис. 2. Послідовність оцінювання рівня фінансової безпеки України

Джерело: сформовано за джерелом [6]

Таблиця 1

Джерела інформаційних потоків для реалізації моніторингу фінансової безпеки України

Складова фінансової безпеки України	Джерела інформації	Посилання
Банківська	Національний банк України	http://www.bank.gov.ua
Небанківський фінансовий ринок	Нацкомфінпослуг	https://www.nfp.gov.ua
	Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку	https://www.nssmc.gov.ua
	Фондова біржа ПФТС	http://pfts.ua
Боргова	Міністерство фінансів України	https://www.minfin.gov.ua
	Державна служба статистики України	https://www.ukrstat.gov.ua
	Інформаційне агентство "Cbonds info"	http://ua.cbonds.info
Бюджетна	Міністерство фінансів України	https://www.minfin.gov.ua
	The International Monetary Fund (IMF)	https://www.imf.org
Валютна	Національний банк України	http://www.bank.gov.ua
	Інформаційне агентство "Cbonds info"	http://ua.cbonds.info
Грошово-кредитна	Національний банк України	http://www.bank.gov.ua
	Державна служба статистики України	https://www.ukrstat.gov.ua

Джерело: сформовано за джерелом [6]

Перелік індикаторів фінансової безпеки України

№	Найменування індикатора, одиниця виміру
1	Банківська безпека
1.1	Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, відсотків.
1.2	Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, відсотків.
1.3	Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, відсотків
1.4	Співвідношення довгострокових (понад одного року) кредитів та депозитів, разів
1.5	Рентабельність активів, відсотків.
1.6	Співвідношення ліквідних активів та короткострокових зобов'язань, відсотків.
1.7	Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, відсотків.
2.	Безпека небанківського фінансового ринку.
2.1	Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), відсотків.
2.2	Рівень капіталізації лістингових компаній, відсотків ВВП.
2.3	Рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи (далі – ПФТС), кількість критичних відхилень (-10 відсотків).
2.4	Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), відсотків.
3	Боргова безпека.
3.1	Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, відсотків.
3.2	Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, відсотків.
3.3	Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики (далі – ОВДП) на первинному ринку, відсотків.
3.4	Індекс EMBI (Emerging Markets Bond Index) + Україна.
3.5	Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, відсотків.
4	Бюджетна безпека.
4.1	Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, відсотків.
4.2	Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, відсотків до ВВП.
4.3	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, відсотків.
4.4	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, відсотків.
5	Валютна безпека.
5.1	Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період.
5.2	Різниця між форвардним та офіційним курсом гривні, гривень.
5.3	Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту.
5.4	Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, відсотків.
5.5	Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. дол. США.
5.6	Рівень доларизації грошової маси, відсотків.
6	Грошово-кредитна безпека.
6.1	Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (M0/M3), відсотків.
6.2	Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку), відсоткових пунктів.
6.3	Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, відсоткових пунктів.
6.4	Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам.
6.5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), відсотків.
6.6	Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. дол. США.

Джерело: сформовано за джерелом [6]

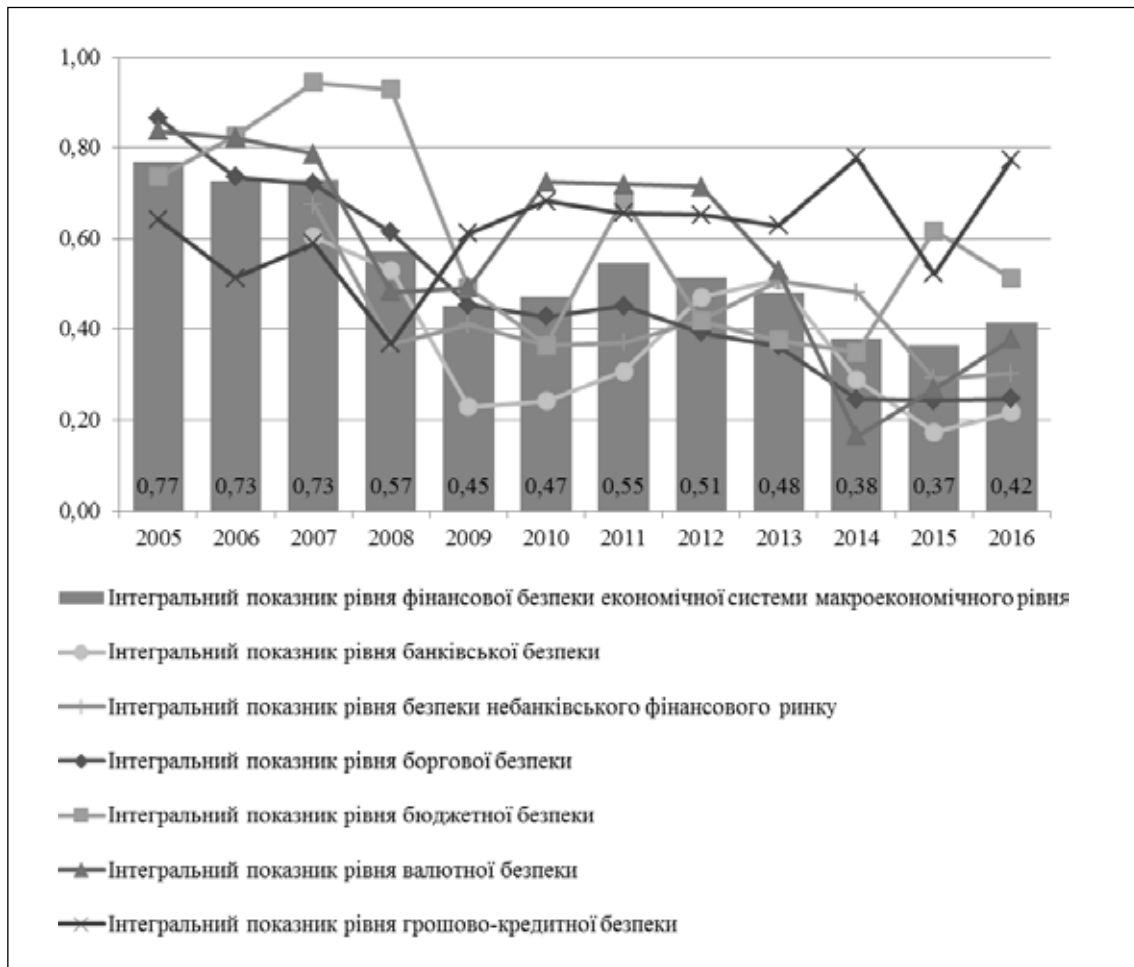

Рис. 3. Динаміка зміни рівня інтегрального показника фінансової безпеки України в період з 2005 по 2016 рр.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80#n7>.
2. Ларіна Н.Б., Руденко О.М. Інформаційно-комунікаційне забезпечення ефективної діяльності влади. Київ: НАДУ, 2013. 52 с.
3. Лелюк С.В. Моніторинг фінансової безпеки в системі фінансового менеджменту підприємства. Економіка. Фінанси. Право. 2016. № 12/4. С. 17–20.
4. Лелюк С.В. Теоретико-методичні основи моніторингу фінансової безпеки. Економіка. Фінанси. Право. 2017. № 5/3. С. 23–27.
5. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060665-07>.
6. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>.
7. Москаль І.І. Ризики і загрози фінансовій безпеці держави в інвестиційній сфері. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2013. Вип. 23. С. 78–82.
8. Медведєва І.Б., Погосова М.Ю. Діагностування безпеки промислового підприємства у три-

рівневій системі фінансових відносин. Харків: вид. ХНЕУ, 2011. 263 с.

9. Миколайчук А.Б. Методичний підхід до прогнозування рівня фінансової безпеки держави в системі моніторингу. Вісник економіки транспорту та промисловості. 2012. № 38. С. 81–86.

10. Financial Stability Report. June 2018. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=9B86AF7604CCDEC4F25CAA3F2A5DADC6?id=73266505>.

REFERENCES:

1. Konceptija zabezpečennja nacional'noi' bezpeky u finansovij sferi [The concept of national security ensuring in the financial sector]. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80#n7> (in Ukrainian).
2. Larina N.B., Rudenko O.M. (2013) Informacijno-komunikacijne zabezpečennja efektyvnoi' dijal'nosti vlady [Information and communication support for effective government activity]. Kyiv: NADU (in Ukrainian).
3. Leliuk S.V. (2016) Monitoryng finansovoi' bezpeky v systemi finansovogo menedzhmentu pidpryjemstva [Financial security monitoring in enterprise financial management system]. Economics. Finance. Law. No. 12/4, pp. 17–20.

4. Leliuk S.V. (2017) Teoretyko-metodychni osnovy monitoryngu finansovoi' bezpeky [Theoretical and methodological basis of financial security monitoring]. *Ekonomics. Finance. Law*. No. 5/3, pp. 23–27.

5. Metodyka rozrahunku rivnja ekonomichnoi' bezpeky Ukrainy [The methodology for calculating the Ukraine's economic security level]. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060665-07> (in Ukrainian).

6. Metodyka rozrahunku rivnja ekonomichnoi' bezpeky Ukrainy [Methodical recommendations for calculating the Ukraine's economic security level]. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (in Ukrainian).

7. Moskal I.I. (2013) Ryzky i zahrozy finansovoi' bezpetsi derzhavy v investytsiinii sferi [Risks and threats to the financial security of the state in the investment

sphere]. *Scientific notes of Ostroh academy National university*. No. 23, pp. 78–82.

8. Medvedieva I.B., Pohosova M.Yu. Diahnostuvannia bezpeky promyslovoho pidpriemstva u tryrivnevii systemi finansovykh vidnosyn [Diagnosing the safety of an industrial enterprise in a three-tier system of financial relations]. Kharkiv: Vyd. KhNEU (in Ukrainian).

9. Mykolaichuk A.B. (2012) Metodychnyi pidkhid do prohnozuvannia rivnja finansovoi' bezpeky derzhavy v systemi monitorynhu [Methodical approach to preventing level state' financial security in the monitoring system]. *The bulletin of transport and industry economics*. No. 38, pp. 81–86.

10. Financial Stability Report: June 2018. Available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=9B86AF7604CCDEC4F25CAA3F2A5DADC6?id=73266505>.

Leliuk S.V.

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Finance
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economic

FINANCIAL SAFETY MONITORING OF THE STATE: INFORMATION-COMMUNICATION SUPPORT

Integration processes in the Ukrainian economy and geopolitical instability determine the study prospects of functioning of the state. This allows improvement in effectiveness of using the public finance. The urgency of the topic the article is devoted to is caused by the fact that problems created in the conditions of the transformation of the domestic economy, regionalization and globalization of the world economic space and internationalization of financial flows defined the level of Ukraine's financial safety. In the conditions of internationalization of the economy, it is necessary to introduce modern management tools that help to control the level of financial safety. Enhancing the role of the information flows requires timely management decisions.

As a result of the research, the content of the concepts of financial security of the state, of financial security monitoring and its information and communication support were determined. The financial safety monitoring was determined as an integral part of state's management system. The major financial safety monitoring steps are as follows: identification; determination of financial safety components and their partial indicators; formation of the information base; calculation of partial, generalizing and integral indicators for components of state's financial safety; identification and risk assessment; Identification of factors influencing financial security; forecasting the level of financial security.

The sources of information flows for financial security monitoring of Ukraine and the entities of state power that are forming are identified. The most demanded suppliers of information in the system of the financial security monitoring of the state are National Bank of Ukraine, State Statistics Service of Ukraine and the Ministry of Finance of Ukraine.

The conducted research has shown dynamics and levels of Ukrainian financial safety during the period from 2005 to 2016.

Therefore, it is possible to rather reliably assess the current result with all variables taken into account and to take the timely decision when it is possible to increase the level of financial safety of the state.